

MARKTPLAATSEN VOOR MOORDHANDEL Militaire beurzen en de Nederlandse wapenlobby

Campagne tegen Wapenhandel, November 2009

Mark Akkerman

Colofon

Auteur: Mark Akkerman

Eindredactie/opmaak: Wendela de Vries

Uitgave: november 2009

Campagne tegen Wapenhandel

Anna Spenglerstraat 71

1054 NH Amsterdam

T/F: 020-6164684

info@stopwapenhandel.org

www.stopwapenhandel.org

Triodosbank rek.nr. 39.04.07.380

Inhoud

Inleiding	4
1. Militaire beurzen	5
Beurzen in Nederland	6
Andere bijeenkomsten	6
Wat is er mis met militaire beurzen?	7
Dubieuze locaties	7
Klanten	9
Uitbreiding naar politionele en private 'veiligheid	10
Protest tegen wapenbeurzen	11
2. Nederlandse deelname aan defensiebeurzen	13
Samenwerking	13
Bedrijven	13
<i>DSM Dyneema</i>	15
<i>Ten Cate Advanced Armour</i>	16
Overzicht deelname	17
Deals	18
Afzetmarkten	19
3. Overheidssteun	21
Kosten	23
Delegaties	25
Marineschepen	26
4. NIDV, de industrielobby	28
Activiteiten	29
Politiek-militair-industriële draaideur	29
Symposium	31
Toespraken	31

Inleiding

“The constant round of arms fairs oils the wheels of the arms trade”
(Campaign Against Arms Trade (CAAT) UK)

De defensieindustrie werkt grotendeels buiten het zicht van het grote publiek. Wapenbeurzen zijn dé plek waar ze, meestal op semi-publieke plaatsen, allemaal samenkomen: de producenten en de beoogde afnemers (krijgsmachten, maar ook andere bedrijven en politie- en veiligheidsdiensten). Juist op deze plek worden ze dan ook vaak geconfronteerd met een tegengeluid van actiegroepen tegen wapenhandel. Vooral grote internationale beurzen, vaak bezocht door delegaties uit controversiële landen, liggen in West-Europa stevast onder vuur.

Dit rapport spitst zich, na een algemene schets, toe op de Nederlandse deelname aan wapenbeurzen, de overheidssteun die hieraan gegeven wordt en de enige jaarlijkse Nederlandse wapenbeurs. De Campagne tegen Wapenhandel wil door inzicht te geven in deze materie de protesten tegen deze beurzen van een inhoudelijke achtergrond voorzien.

Nederlandse defensiebedrijven nemen wereldwijd aan allerlei beurzen deel, soms in groten getale, soms gaat het om enkele gespecialiseerde ondernemingen. Regelmatig worden tijdens deze beurzen lucratieve deals gesloten of zijn ze een eerste opstap daartoe.

De overheid steunt de deelname van Nederlandse bedrijven aan defensiebeurzen. In samenwerking met de koepelorganisatie van de defensieindustrie (de NIDV) wordt op drie beurzen per jaar een door Economische Zaken gesponsord Holland Paviljoen opgezet, waarbinnen de bedrijven zich gezamenlijk kunnen presenteren. Daarnaast worden er per jaar vijf tot zeven beurzen bezocht door een officiële overheidsdelegatie, onder leiding van Economische Zaken of Defensie, die een extra prikkel vormt bij het leggen van contact met potentiële klanten.

In Nederland vinden af en toe internationale wapenbeurzen plaats. Het enige jaarlijkse evenement is vooral gericht op de nationale markt: de beurs van de NIDV. Deze brancheorganisatie van de defensie- en veiligheidsindustrie zet zich op vele wijzen in voor steun aan en lobby voor zijn lidorganisaties, vrijwel alle Nederlandse bedrijven uit de sector. De beurs en het bijbehorende symposium zijn de ontmoetingsplek voor deze bedrijven, defensie en politiek.

1. Militaire beurzen

Over de hele wereld vinden elk jaar vele militaire beurzen plaats. Ze variëren van grote algemene defensiebeurzen tot gespecialiseerde kleinschaligere beurzen, die zich op bepaalde aspecten van de defensieindustrie richten.

Daarnaast zijn er beurzen die zich bijvoorbeeld richten op simulatie of bepaalde technologieën, met zowel een militair als een civiel karakter. Deze staan, net als ondermeer vliegshows, vaak open voor publiek.

Grote beurzen hebben honderden standhouders en worden bezocht door tienduizenden mensen: overheidsvertegenwoordigers op alle niveaus, militairen, journalisten en professionals uit de defensieindustrie.

Grote internationale militaire beurzen						
Naam	Locatie	Karakter	Frequentie	Aantal bezoekers	Aantal standhouders	Jaar
AUSA	VS	algemeen, land	jaarlijks	ruim 30.000	ruim 500	2008
Defendory	Griekenland	algemeen	tweejaarlijks	ruim 30.000	ruim 470	2008
Defexpo	India	land, maritiem	jaarlijks	20.000	300	2009
DSA	Maleisië	algemeen	tweejaarlijks	27.000	718	2008
DSEi	VK	algemeen	tweejaarlijks	26.500	1352	2007
Euronaval	Frankrijk	maritiem	tweejaarlijks	34.000	379	2008
Eurosatory	Frankrijk	algemeen	tweejaarlijks	52.400	1210	2008
FIDAE	Chili	lucht	tweejaarlijks	40.650	430	2008
IDEAS	Pakistan	algemeen	tweejaarlijks	ruim 30.000	256	2008
IDEF	Turkije	algemeen	tweejaarlijks	41.000	501	2007
IDEX	VAE	algemeen	tweejaarlijks	ruim 50.000	897	2009
IMDEX	Singapore	maritiem	tweejaarlijks	ruim 7.000	136	2009
Indo Defence	Indonesië	algemeen, lucht	tweejaarlijks	14.350	379	2008
LAAD	Brazilië	algemeen	tweejaarlijks	18.200	336	2009
LIMA	Maleisië	lucht, maritiem	tweejaarlijks	40.650	452	2007
Milipol	Frankrijk	veiligheid	tweejaarlijks	26.350	956	2007
	Qatar	veiligheid	tweejaarlijks	4.938	260	2008
SOFEX	Jordanië	special forces	tweejaarlijks	12.000	319	2008

Bronnen: websites van de betreffende beurzen

Internationale vliegshows					
Naam	Locatie	Frequentie	Aantal bezoekers	Aantal standhouders	Jaar
Dubai Air	VAE	tweejaarlijks	45.400	ruim 850	2007
Farnborough	VK	tweejaarlijks	132.600	1500	2008
MAKS	Rusland	tweejaarlijks	650.000	600	2007
Paris Air	Frankrijk	tweejaarlijks	153.920	1196	2007

Bronnen: websites van de betreffende vliegshows

Beurzen in Nederland

De enige militaire beurs die jaarlijks in Nederland gehouden wordt is die van de NIDV, de koepelorganisatie van de Nederlandse defensieindustrie. Nederland was daarnaast de afgelopen jaren gastheer van een aantal internationale beurzen die steeds op andere locaties gehouden worden. Het ging daarbij om gespecialiseerde beurzen die zich op een bepaald segment van de defensie- en deels ook civiele markt richten. De ITEC-beurs, gericht op training en simulatie, deed in 2000 Den Haag en in 2005 Amsterdam aan. Dat jaar was Amsterdam ook gastheer voor de UDT, een maritieme beurs vooral gericht op sonar en radar, en vond in Maastricht de TESI plaats, net als ITEC een beurs met name gericht op trainings- en simulatieapparatuur.

In 2006 werd voorlopig de laatste internationale beurs met significante militaire betekenis in Nederland gehouden: de Marelec, een driedaagse bijeenkomst voor de maritieme defensiesector. Deze bijeenkomst vond plaats op de marinebasis Kattenburg in Amsterdam.

Andere bijeenkomsten

Naast de hierboven genoemde beurzen vonden in Nederland de afgelopen jaren nog een aantal andere bijeenkomsten voor de defensieindustrie plaats:

- TranSec World Expo – brede conferentie over veiligheid, met standhouders (juni 2007 in Amsterdam);
- BMD Conference and Exhibiton – conferentie over 'ballistic missile defence', met standhouders (september 2007 in Maastricht);
- Shephard Heli Power conference - met enkele tientallen standhouders uit de helikopterindustrie (november 2007 in Den Haag);
- Defence Logistics Europe - met standhouders op het gebied van operationele logistiek (juli 2008 in Amsterdam);
- Focusing on U.S. Export Controls on Non-U.S. transactions –

seminar voor de defensieindustrie (september 2008 in Amsterdam);

- Military Radar – met standhouders op het gebied van radartechnologie (oktober 2008 in Amsterdam);
- Vehicle Survability conference - met enkele standhouders op het gebied van (gepantserde) militaire voertuigen (juni 2009 in Amsterdam);
- Annual Logistics and Innovations Conference Europe – conferentie over militaire logistiek, met standhouders (oktober 2009 in Amsterdam)

Wat is er mis met militaire beurzen?

Wapenbeurzen spelen een belangrijke rol in de internationale wapenhandel. Ze zijn de plekken waar wapenproducenten hun goederen en diensten showen en promoten. Ze vormen daarnaast een gelegenheid voor het leggen van contacten en het bespreken van samenwerking. Voor klanten - krijgsmachten en bedrijven - zijn wapenbeurzen ideale gelegenheden om in korte tijd veel (nieuwe) wapens te bekijken en met bedrijven te praten en te onderhandelen. In die zin onderscheiden militaire beurzen zich niet van andere handelsbeurzen. Het grote verschil zit in de producten die getoond en verhandeld worden. Wapenbeurzen bieden wapenhandelaren een platform om hun dodelijke apparatuur aan de mens te brengen. Ze vervullen daarmee een spilfunctie in de handel die gebaat is bij oorlogen, interne conflicten, regionale spanningen en onderdrukking.

De enorme bedragen die gepaard gaan met wapenaankopen gaan ten koste van zinvolle uitgaven op gebieden als onderwijs, gezondheidszorg en sociale ontwikkeling. Zeker voor ontwikkelingslanden, die vaak in groten getale verwelkomd worden op wapenbeurzen, betekent dit een aanslag op de mogelijkheden voor evenwichtige economische ontwikkeling en samenlevingsopbouw, een voorwaarde voor duurzame vrede.

Wapenhandelaren verdienen grof geld aan dood of vermindering van talloze mensen. Mede door hun handel escaleren conflicten en worden oorlogen en situaties van onderdrukking in stand gehouden. Wapenbeurzen spelen in dit geheel een belangrijke faciliterende rol.

Dubieuze locaties

Wapenbeurzen worden vrijwel altijd ondersteund door de regering van het gastland. Deze sluiten vaak grote contracten af bij dergelijke gelegenheden. In dat licht bezien is het de vraag wat Nederlandse bedrijven te zoeken hebben op wapenbeurzen in landen als China, waar mensenrechtenschendingen aan de orde van de dag zijn, en Pakistan, dat niet alleen op gespannen voet leeft met buurland India, maar ook in eigen land in gewapende conflicten

verwikkeld is.

Ook in andere opzichten kunnen vreemde situaties ontstaan. Zo staan in 2003 tien Nederlandse bedrijven, ondersteund door de aanwezigheid van de ministeries van Economische Zaken en van Defensie, hun waar te slijten op de IDEX-beurs in Abu Dhabi, terwijl de oorlog tegen Irak losbarst. De Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zijn op hoog niveau vertegenwoordigd op de beurs. Ondertussen schieten hun krijgsmachten een paar honderd kilometer verderop een land in puin met wapens afkomstig van op de beurs aanwezige bedrijven.¹

Een paar maanden eerder, bij de SOFEX-beurs in Jordanië, was nog een officiële delegatie van buurland Irak aanwezig. Terwijl de aanloop naar de oorlog in volle gang was, wandelde deze delegatie in dezelfde ruimte rond als die van de VS en het Verenigd Koninkrijk om zich te vergapen aan het te koop aangeboden defensiematerieel. Zelfs mensen uit de Britse defensie-industrie verbaasden zich over de combinatie van Britse standhouders en een Iraakse delegatie. "Zijn we daar om de Iraki's te tonen wat we op hen gaan gooien?", vroeg een van hen zich af.²

1 Martin Broek en Frank Slijper, Explosieve materie – Nederlandse wapenhandel blootgelegd, Papieren Tijger, Breda, 2003, p. 19

2 Jason Burke, Outrage as Iraq views UK arms, Observer, 13 October 2002

Klanten

Militaire beurzen maken het de defensieindustrie mogelijk hun producten onder de aandacht te brengen van potentiële klanten over de hele wereld. Beurzen worden bezocht door officiële delegaties uit soms talloze landen, al dan niet betrokken bij oorlog, interne conflicten of notoire mensenrechtenschenders, al dan niet diep in de schulden.

De grote Britse wapenbeurs DSEi ontvangt in 2007 delegaties uit ondermeer Algerije, Botswana, China, de Filippijnen, India, Indonesië, Libië, Marokko, Pakistan en Turkije.³ Voor de editie van 2009 zijn 15 landen uitgenodigd waarbij sprake is van ernstige mensenrechtenschendingen, (interne) conflictsituaties of een hoge mate van onderontwikkeling. De Campaign Against Arms Trade wijst erop dat vijf landen (Colombia, Irak, Pakistan, Saoedi-Arabië, Vietnam) uitgenodigd zijn die in het 'Jaarlijkse Rapport over Mensenrechten 2008' van het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken betiteld worden als "belangrijke landen van zorg".⁴

Parlementaire vraag aan toenmalig premier Blair (2002):

MP Alex Salmond: Is het de premier bekend dat op de dag van de aanslag op de Twin Towers er in deze stad een wapenbeurs plaatsvond, die werd gesponsord door het Ministerie van Defensie? Onder de klanten op deze beurs voor state-of-the-art wapens waren beide zijden in de burgeroorlog in de Democratische Republiek Congo. Zou het geen nuttige start zijn voor de Afrika-missie van de premier als hij zou aankondigen dat dit land van nu af aan geen wapens zal verkopen aan beide zijden in Afrikaanse burgeroorlogen?

Premier Blair: [...] Onze wapenverkopen aan Afrika bedragen ongeveer 1 procent van onze totale wapenverkopen, dus het is belangrijk om dat in de context te plaatsen. Er zijn overigens ook banen en een industrie in dit land om rekening mee te houden. [...]"⁵

De Franse wapenbeurs Eurosatory wordt in 2008 bezocht door delegaties uit bijvoorbeeld Algerije, Burkina Faso, Colombia, Congo, Egypte, Gabon, Georgië, India, Indonesië, Irak, Israël, Kameroen, Libië, Mali, Marokko, Niger, Togo en Tsjaad.⁶ Tientallen Nederlandse bedrijven nemen deel aan de Eurosatory en de DSEi.

De SOFEX-beurs, die zich in het bijzonder richt op 'speciale eenheden', en

3 DSEi, DSEi 2007: the biggest and best yet, press release, 19 September 2007

4 CAAT, Conflict and human rights abuse is no bar to being invited to London arms fair, press release, 16 July 2009

5 Prime Minister's Question time, 6 February 2002

6 <http://www.eurosatory.com/indexUk.php#/exposer/vip/>, geraadpleegd 22 juni 2009

daarmee op binnenlandse (para)militaire inzet, heeft een lijst van officiële delegaties die rechtstreeks overgenomen zou kunnen zijn uit rapporten over mensenrechtenschendingen en armoede. In 2008 wordt de beurs, met ook een aantal Nederlandse standhouders, bezocht door officials uit ondermeer Afghanistan, Algerije, Angola, Azerbaidzjan, China, Congo, Egypte, Ghana, Irak, Jemen, Kazachstan, Kenia, Liberia, Libië, Maleisië, Nigeria, Oeganda, Oekraïne, Pakistan, Palestijnse Autoriteit, Saoedi-Arabië, Senegal, Sierra Leone, Soedan, Syrië, Tanzania, Thailand, Togo, Tsjaad, Turkije en Wit-Rusland.⁷

Uitbreiding naar politionele en private 'veiligheid'

In het huidige veiligheidsdenken is militaire veiligheid steeds minder een geïsoleerd begrip. De scheidslijnen tussen militaire, politionele en private inzet op veiligheidsgebied vervagen. Dit komt het duidelijkst tot uiting in 'terrorismebestrijding', waar sprake is van een gecombineerde, soms verweven, inzet vanuit deze verschillende sectoren.

Wapenbeurzen spelen op deze trend in: het aanbod op veel beurzen wordt breder en specifiek op binnenlandse veiligheid en anti-terrorisme gerichte beurzen maken een sterke groei door. Waar juist deze tak van veiligheid steeds meer geprivatiseerd wordt, zien veel bedrijven hier een gat in de markt. Niet voor niets hebben alle grote wapenfabrikanten na 11 september 2001 speciale divisies voor 'homeland security' opgezet. "We moeten over defensie en nationale veiligheid denken als een continuüm", aldus directeur Alex Dorrian van Thales UK.⁸

De eerste editie van de Counter Terror Expo, in 2009 in Londen, kan melden dat "het evenement de verwachte bezoekersaantallen met 50% overschreed", en dat "de hoge bezoekersaantallen duidelijk gestimuleerd zijn door de krachtige dreiging van terrorisme die we ondervinden."⁹ Een andere beurs die gericht is op, met name militaire en politionele, veiligheid, de Milipol in Parijs, maakt eveneens een sterke groei door. Tussen 2001 en 2007 namen de bezoekersaantallen toe met 30% en het aantal standhouders met maar liefst 68%.¹⁰ De kleinere versie van de beurs, in Doha (Qatar), maakte ook een flinke groei door.¹¹

7 http://www.sofexjordan.com/vip_visitor.shtm, geraadpleegd 22 juni 2009

8 The Independent, Alex Dorrian: "It's an ethical business. We must remove the arms trade image", 3 September 2009

9 www.counterterrorexpo.com; Counter Terror Expo, Visitors flock to Counter Terror Expo in their thousands, press release, 24 February 2009

10 Milipol, Milipol Paris 2007 statistics, décembre 2007

11 <http://www.milipol.com/Qatar2008/welcome.php?lang=en&page=home&divers>

Protest tegen wapenbeurzen

“Ik roep alle vrede- en rechtvaardigheidslievende mensen in Ottawa op hun stem te verheffen en het gebruik van hun stad voor het pronken met dodelijke machines die arme mensen in mijn land doden te stoppen. Toon alsjeblieft je solidariteit met mijn lijdend volk, door NEE te zeggen tegen het showen van wapens, die miljarden dollars in de zakken van enkele mensen opleveren, ten koste van bloed, trainen en lijden van de ongelukkige mensen in Afghanistan en andere conflictgebieden.”

(Afghaans parlamentslid Malalai Joya pleit voor protest tegen Canadese wapenbeurs)¹²

Wapenbeurzen kunnen, als zichtbare plek waar defensieindustrie en krijgsmachten samenkomen, vaak rekenen op acties van vredesactivisten, anti-militaristen en mensenrechtenactivisten. Beursorganisatoren vinden dat zeer onaangenaam en verhuizen vaak van stek om protesten te ontlopen. Een aantal voorbeelden:

De ITEC simulatiebeurs, die al meerdere malen in Den Haag gehouden was, vertrok na de editie van 2000 om er niet meer terug te keren. De organisatie had genoeg van de aanhoudende protesten.¹³ Ook in Amsterdam werd ITEC geconfronteerd met protest. Na inspraak in de gemeenteraad voorafgaand aan

¹² <http://www.cmaq.net/en/node/33054>

¹³ http://www.vredessite.nl/wapenhandel/2000/kok_itec.html

de ITEC wapenbeurs verklaarde burgemeester Cohen dat hij van “mening [is] dat het onwenselijk is dat deze beurs in Amsterdam gehouden wordt.”¹⁴ De gemeente had geen mogelijkheid de beurs te verbieden, maar sprak als aandeelhouder wel de RAI aan, waar de ITEC gehouden werd. Het Tropenmuseum, dat door de ITEC geboekt was voor een diner, zegde na protesten de boeking af.

In België werd jarenlang actie gevoerd tegen de AFCEA. In 1997 hadden de inspanningen resultaat: de beurs werd op de laatste dag gesloten nadat de douane constateerde dat de papieren van enkele deelnemende bedrijven niet in orde waren. De beurs kwam daarna niet meer terug in België. In 1998 wilde AFCEA neerstrijken in Den Haag, maar dit werd, mede door een interventie van toenmalig minister van Ontwikkelingssamenwerking Jan Pronk, geweigerd. De beurs week het jaar daarna uit naar Londen, waar hij wederom op protesten stuitte.¹⁵

Reed Elsevier is een grote Brits-Nederlandse uitgeverij. Jarenlang was een onderdeel van dit bedrijf verantwoordelijk voor de organisatie van een aantal wapenbeurzen, waaronder de DSEi. Dit leidde ertoe dat Reed Elsevier van alle kanten onder vuur kwam te liggen: activisten, aandeelhouders, en niet in de laatste plaats de redactie van het eveneens door het concern uitgegeven medische tijdschrift The Lancet. Lang bleef Reed Elsevier volhardden in het organiseren van de beurzen, maar in 2007 capituleerde het onder de

14 College van B&W Gemeente Amsterdam, Beantwoording van schriftelijke vragen van het raadslid mevr. Alberts inzake de mogelijkheden tot het weren van de ITEC-conferentie in april 2005 in Amsterdam, Amsterdam, 30 maart 2005

15 Volkskrant, Wapenbeurs van Afcea geweigerd in Den Haag, 7 februari 1998; <http://www.vredessite.nl/nieuws/1999/afcea-actie.html>

aanhoudende druk. De organisatie van de beurzen werd van de hand gedaan.¹⁶

De Britse stand-up-comedian en anti-wapenhandelactivist Mark Thomas bezocht in de loop van de jaren verschillende wapenbeurzen. Een aantal malen betrapte hij standhouders op Britse beurzen op het aanbieden van illegale martelapparaten. Ondanks dat hij dergelijke praktijken aan de organisatie en de politie meldde, kost het tijdens de DSEi in 2005 grote moeite om 'foute' standhouders zelfs maar van de beursvloer te krijgen. Na afloop van de beurs werd alsnog een standhouder vervolgd voor verboden wapenbezit.¹⁷

16 Christine Buckley, Reed Elsevier to quit arms exhibitons after ethical campaign, The Times, 2 June 2007

17 Mark Thomas, Selling torture in London's Docklands, New Statesman, 26 September 2005

2. Nederlandse deelname aan defensiebeurzen

Nederlandse bedrijven nemen wereldwijd deel aan defensiebeurzen. Vooral de grote beurzen DSEi (Londen) en de Eurosatory (Parijs), en in iets mindere mate de Chileense FIDAE, konden recentelijk op een flinke Nederlandse aanwezigheid rekenen. In veel andere gevallen gaat het om enkele Nederlandse standhouders. Opvallend is de deelname aan beurzen in landen waarvoor een wapenembargo van kracht is of een terughoudend wapenexportbeleid gevoerd wordt, zoals Pakistan.

Samenwerking

Vaak trekken Nederlandse bedrijven die naar een wapenbeurs gaan gezamenlijk op. Onder coördinatie van de NIDV, de lobby-organisatie van de defensie-industrie, richt men een Holland Paviljoen in, waarbinnen bedrijven hun afzonderlijke stands hebben. Deze samenwerking is voor de bedrijven van belang om zich zichtbaar te presenteren en potentiële klanten te trekken. Een relatief klein bedrijf dat zich in zijn eentje presenteert op een grote beurs dreigt anders al snel in de massa weg te vallen.¹⁸

Het Eindhovense Gielissen Interiors & Exhibitions verzorgt vaak de praktische kanten van de (gezamenlijke) deelnames van Nederlandse bedrijven aan wapenbeurzen. Dit bedrijf is daarnaast voor veel van de grote internationale wapenbeurzen (DSA, DSEi, Eurosatory, Exponaval, IDEX, Indo Defence en LIMA) de officiële promotor of agent voor Nederland.¹⁹ Ook is Gielissen regelmatig met een eigen stand aanwezig op defensiebeurzen.

Bedrijven

Voor een aantal deels in Nederland gevestigde grote internationale wapenbedrijven, met name EADS²⁰ en Thales, geldt dat ze op vrijwel elke militaire beurs te vinden zijn. Het Nederlandse bedrijfsdeel is dan niet zelfstandig vertegenwoordigd, maar participeert in de totale stand. Deze bedrijven nemen over het algemeen dan ook geen deel aan een Holland Paviljoen wanneer dit op een beurs aanwezig is.

Twee andere bedrijven die op veel beurzen te vinden zijn, zijn DSM Dyneema en Ten Cate Advanced Armour. Beide hebben gemeen dat ze zich sterk richten op bescherming en bepantsering. Onder invloed van de oorlogen in Afghanistan en Irak, met veel aanslagen tegen daar gelegerde internationale

18 Kort evaluatieverslag Euronaval 2000 door een medewerker van TNO, email 29 oktober 2000, zoals aangehaald in: Martin Broek en Frank Slijper, Explosieve materie – Nederlandse wapenhandel blootgelegd, Papieren Tijger, Breda, 2003

19 Websites van deze beurzen, geraadpleegd juni 2009

20 Het hoofdkantoor van EADS is gevestigd op Schiphol, er vindt in Nederland echter geen productie plaats

troepen, is dit een groeimarkt binnen de defensieindustrie.

DSM Dyneema

DSM Dyneema richt zich in toenemende mate op de defensie- en politiemarkt met toepassingen voor de door haar ontwikkelde polyethyleen vezel, zoals bepantsering en beschermende kleding. De Israëliëse en Amerikaanse krijgsmachten zijn belangrijke klanten.

Het bedrijf loopt dan ook talloze militaire beurzen af. Zo neemt het deel aan recente edities van de AUSA (Verenigde Staten), Defexpo (India), DSA (Maleisië), DSEi (Verenigd Koninkrijk), Eurosatory (Frankrijk), IDEF (Turkije), IMDEX (Singapore), Milipol (Frankrijk), MSPO (Polen), en de SOFEX (Jordanië). In veel gevallen, met name bij de beurzen in Azië, is het een van de weinige aanwezige Nederlandse bedrijven.

Controversieel is de deelname aan een Chinese beurs voor politie-uitrusting en anti-terrorisme-technologie, de CIPATE. De organisatie van deze beurs beschrijft de achtergronden ervan als volgt: "China bevindt zich nu in een periode van drastische sociale verandering, en factoren die sociaal stabiliteit aantasten zijn groeiende. [...] Publieke veiligheidsorganen worden geconfronteerd met zwaardere anti-terrorisme- en anti-rel-taken en hun vraag naar beschermende uitrustingen is groeiende. Bij het moderniseren van hun uitrusting, wordt het voor China's publieke veiligheidsafdelingen als noodzakelijk beschouwd voort te bouwen op de ervaringen van andere landen en geavanceerde technologie of uitrustingen te importeren om hun vermogen misdrijven te ontdekken en hiermee om te gaan te verbeteren."²¹

De "drastische sociale transformatie" waarover gesproken wordt komt neer op het doorvoeren van een kapitalistische markteconomie onder ondemocratisch bestuur. Buitenlandse bedrijven worden aldus uitgenodigd de middelen te tonen waarmee de politie oppositie tegen deze ontwikkeling de kop kan

21 <http://www.cipatechina.cn/ab-market.html>, geraadpleegd 30 juni 2009

indrukken. DSM zelf zegt: “In de Opkomende Economieën willen we verder groeien, vooral in China, waarbij we ervoor zorgen dat onze normen [...] op het gebied van mensenrechten overal ter wereld op dezelfde manier worden nageleefd.”²² DSM Dyneema wordt expliciet opgevoerd in het persbericht voor de editie in 2007 van deze beurs: “DSM Dyneema B.V. [...] zal haar supersterke polyethyleen vezel [...] demonstreren: Dyneema (R). Hoewel de toepassingen van het product ongelimiteerd zijn, is het uiterst geschikt voor kogelvrije pantseringen en vesten voor de politie en het leger.”²³

Ook in 2009 is het bedrijf weer vertegenwoordigd op de CIPATE. Daarnaast is DSM een vaste standhouder op een andere tweejaarlijkse politiebeurs, de China Police.²⁴

DSM heeft niet alleen positieve ervaringen in China. In 2004 en 2006 spant het rechtszaken aan tegen respectievelijk CEN en Hangzhou Pivot wegens inbreuk op patenten. Deze Chinese bedrijven waren de markt op gegaan met producten gebaseerd op kopieën van DSM-vezeltechnologieën.²⁵ DSM wint beide zaken.²⁶ Recentelijk worden soortgelijke rechtszaken aangespannen tegen weer een Chinees bedrijf, Beijing Tongyizhong Specialty Fiber Technology & Development, en tegen het Italiaanse EOS 3 srl.²⁷

Ten Cate Advanced Armour

Ten Cate Advanced Armour maakt ondermeer bepantsering voor tanks, kanonnen en kogelvrije vesten. Het bedrijf sleept regelmatig grote orders van de Amerikaanse krijgsmacht binnen; zo levert het het standaardweefsel voor de vlamwerende gevechtsuniformen van de landmacht en marine.²⁸

Ten Cate speelt in op de toegenomen behoefte aan bescherming tegen bijvoorbeeld bembommen en presenteert op de IDEX-beurs in 2009 een nieuw product, Armourtex BM, voor de bepantsering van voertuigen. De oorlogen in Irak en Afghanistan, waar het bembommengebruik aan de orde van de dag is, worden in het bijbehorende persbericht eufemistisch betiteld als “militaire vredeshandhavende operaties”, waarbij sprake is van “een vaak onzichtbare vijand die zich schuil houdt onder de lokale burgerbevolking en onconventionele asymmetrische oorlogsvoering praktiseert.”²⁹

Søren Gert Larsen, general marketing manager bij Ten Cate Advanced

22 Koninklijke DSM NV, Staying the course – life sciences and materials sciences; Triple P verslag 2008, februari 2009

23 PR Newswire, Internationaal befaamde bedrijven en officiële handelsorganisaties sterk vertegenwoordigd op CIPATE 2007, Hong Kong, 7 november 2007

24 Zie lijsten van standhouders op: <http://www.cpexhibition.com/police>

25 DSM Dyneema, DSM Dyneema files patent lawsuit against Chinese company, press release, 16 January 2006

26 DSM Dyneema, Favorable ruling patent lawsuit for DSM Dyneema, press release, 26 January 2007

27 DSM Dyneema files patent infringement case, Plastics News, 31 July 2009

28 Textilia, Ten Cate levert Defender M-weefsel aan Pentagon, 22 juli 2008

29 TenCate, TenCate presents composite armour solution against EFP roadside bombs at IDEX 2009 in Abu Dhabi, press release, 23 February 2009

Armour, probeert het bedrijf tijdens dezelfde IDEX-beurs nog wel een ethisch verkoopbeleid aan te meten: “We doen uiteraard geen zaken met bijvoorbeeld Iran en Noord-Korea. Ook niet met Israël, omdat dat land in een conflict verwickeld is.” Uiteindelijk blijkt dit beleid echter niet uit het eigen geweten voort te komen, maar gedicteerd te worden door het Nederlandse wapenexportbeleid: “toch doen we wel zaken met Pakistan, dat ook in een conflict verwickeld is. Maar dat is aan de politici om te bepalen en niet aan ons.”³⁰

Ten Cate is de afgelopen jaren verder te vinden op defensiebeurzen in ondermeer Frankrijk (Eurosatory, Paris Air Show), Maleisië (DSA), Turkije (IDEF) en het Verenigd Koninkrijk (DSEi).

Overzicht deelname

Het is ondoenlijk een uitputtende lijst op te stellen van alle deelnames van Nederlandse bedrijven aan (deels) militaire beurzen over de hele wereld. In de volgende tabel is een overzicht gemaakt van de deelname aan een tiental grote beurzen.

Deelname Nederlandse bedrijven aan een aantal internationale defensiebeurzen					
Beurs	Jaar	Nederlandse bedrijven		Multinationale bedrijven (deels Ned.) ³¹	
		Aantal	Bedrijven	Aantal	Bedrijven
DSA	2008	5	DSM Dyneema, Gielissen, Merwede, Tedopres, Ten Cate	4	EADS, Photonis, Teijin, Thales
DSEi	2009	21	ACD, Adimec, Akzo Nobel, ASD Media, Bosch Rexroth, DSM Dyneema, Hertel, Kusters, KP Special Projects, KVE Composites, Lankhorst, Loggers, Neways, Norma MPM, Safe Tactics, Stork, Tecnovia, Ten Cate, TNO, Van Halteren, Vigilance	5	EADS, Imtech, Photonis, Teijin, Thales
Euronaval	2008	4	ASD Media, Bosch Rexroth, Gielissen, Stork	3	EADS, Imtech, Thales
Eurosatory	2008	35	3Teq, Aalberts Industries, Aarding, ACD Shelter,	2	EADS, Thales

30 Bahram Sadegi, Give war a chance!, De Pers, 4 maart 2009

31 Imtech is een van oorsprong Nederlands bedrijf dat door diverse overnames inmiddels in een aantal Europese landen actief is – op wapenberuzen is meestal de Nederlandse of de Duitse tak van het bedrijf als standhouder aanwezig

Deelname Nederlandse bedrijven aan een aantal internationale defensiebeurzen					
			AFG, AMCA, ASD Media, Bayards, Bosch Rexroth, Ceva Logistics, Cyclomedia, DSM Dyneema, DDVS, Faes, Genius-Klinkenberg, Gielissen, JTAG, KP Special Projects, Landustrie, Lankhorst, Leuveco, Milispec, Nedinsco, Neways, Novameer, Stepco, Stork, TBM, Tecnovia, Tedopres, Ten Cate, TNO, TSS, Van Halteren, Verolme		
FIDAE	2008	10	AAR, ACS, Aarding, Askové, Dutch Aero, Newco, NLR, Stepco, TNO, Verolme, Visionwaves	2	EADS, Thales
IDEAS	2008	2	Hycom, Akzo Nobel	2	Photonis, Thales
IDEF	2009	2	DSM Dyneema, FMI	3	EADS, Teijin, Thales
IDEX	2009	2	Fox-It, Ten Cate	1	Imtech
IMDEX	2009	4	ASD Media, Bosch Rexroth, Damen, DSM Dyneema, Gielissen	2	Imtech, Thales
Indo Defence	2008	3	Bosch Rexroth, Damen, Flir	4	EADS, Imtech, Teijin, Thales
Bronnen: websites van de betreffende beurzen					

Deals

IDEX is een grote wapenbeurs in Abu Dhabi, de hoofdstad van de Verenigde Arabische Emiraten (VAE). De krijgsmacht van dit land gebruikt deze beurs als een wapensupermarkt en koopt altijd flink in. In 2009 wordt binnen een paar dagen voor miljarden dollars aan contracten afgesloten. Ook Thales Nederland mag hiervan meeprofiteren. Dit bedrijf haalt een deal van ruim 170 miljoen dollar binnen voor de verkoop van het SOTAS digitaal intercomsysteem. Deze systemen worden geïnstalleerd in Franse Leclerc-tanks van het leger van de VAE.³² Met dat bedrag wordt het land, al jaren een regelmatige klant, in één klap weer grootafnemer van Nederlands militair

³² http://www.defenseindustrydaily.com/IDEX-2009-The-Other-Purchases-05326/?utm_campaign=newsletter&utm_source=did&utm_medium=textlink#more-5326

materieel, zoals het dat ook in de jaren '90 van de vorige eeuw was. Ondertussen blijven de VAE een dictatoriaal geregeerde staat, die burgerrechten schend en gevangenen martelt.³³ Bovendien ligt het land in het kruisvat Midden-Oosten, een regio getekend door spanningen en hoge defensieuitgaven. Dit laatste is zeker van toepassing op de VAE, in de periode 2004-2008 importeren alleen China en India meer wapens.³⁴

Jordanië bevindt zich in dezelfde regio. Het inmiddels failliete RDM weet aan de special forces van dit land, berucht om het onderdrukken van de oppositie, 18 mobiele houwitser (type MOBAT) te slijten tijdens de SOFEX in oktober 2002. Voor de deal wordt een door de overheid gedekte exportkredietverzekering van ruim 15,3 miljoen euro afgegeven. Jordanië annuleert de order uiteindelijk wanneer RDM in financiële problemen komt

In het kielzog van de vele aankopen van afgestoten Nederlands defensiematerieel door Chili³⁵ is de Chileense maritieme beurs Exponaval een goudmijn voor Nederlandse bedrijven. In 2006 worden er drie samenwerkingsovereenkomsten gesloten voor het in bedrijf houden van fregatten die Defensie aan Chili heeft verkocht.³⁶ De Schelde sluit een contract met de Chileense marine af over de technische ondersteuning van deze schepen. Het bedrijf spreekt overvloedige waardering uit voor de rol die de Nederlandse ambassade in Chili hierbij gespeeld heeft.³⁷

Afzetmarkten

De belangstelling van bedrijfsleven (en overheid) voor het meedoen aan defensiebeurzen fluctueert met de mate waarin het betreffende land, en de omliggende regio, als potentiële afzetmarkt worden beschouwd.

Zo is de laatste jaren deelname aan de FIDAE- en Exponaval-beurzen in Chili door Nederlandse bedrijven flink toegenomen. Dit hangt rechtstreeks samen met de stroom wapenverkopen, vooral van afgestoten defensiematerieel, die

33 Amnesty International, Report 2008 – the state of the world's human rights, May 2008

34 Mark Bromley, Paul Holtom, Pieter D. Wezeman and Siemon T. Wezeman, SIPRI Arms transfers data, SIPRI Fact Sheet, April 2009

35 Campagne tegen Wapenhandel, Nederlandse wapenleveranties aan Chili, oktober 2006

36 NIID Nieuwsbulletin, Frigate Support Tram succesvol op Chileense beurs, januari 2007

37 Damen, Damen News, vol. 9, March 2007

de afgelopen tien jaar op gang is gekomen. Hoewel de grootste verkopen aan Chili bestaan uit tweedehands wapens van het Nederlandse leger, kunnen bedrijven een graantje meepikken door zich aan te bieden voor allerlei nevenactiviteiten zoals onderhoud. De hierboven genoemde deal tussen de Schelde en de Chileense marine is een voorbeeld.

De Netherlands Aerospace Group (NAG), de koepelorganisatie van de lucht- en ruimtevaartindustrie, laat zich, in het kader van de verkopen van F16's aan Chili, lovend uit over "de uitstekende samenwerking tussen het Nederlandse ministerie van Defensie en de Nederlandse industrie", want "inmiddels heeft de Nederlandse samenwerking met Chili ruimschoots vruchten afgeworpen in de vorm van concrete orders voor het Nederlandse bedrijfsleven."³⁸

Foto: Jack de Vries met NLR op wapenbeurs in Chili

Het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR) is op de FIDAE in 2008 aanwezig in de hoop de gebruiksmontoring van de aan Chili verkochte F16's voort te kunnen zetten.³⁹ Tijdens dezelfde beurs presenteert een Nederlands consortium aan de Chileense overheid een rapport over de herinrichting van de technische opleiding voor de F16's, met de verwachting dat de Nederlandse luchtvaartindustrie betrokken wordt bij opleiding en training van Chileense piloten.⁴⁰

Een tegengestelde tendens is te zien bij de Nederlandse deelname aan de IDEX-beurs in de Verenigde Arabische Emiraten (VAE). In de slipstream van een miljoenenorder voor fregatten uit 1996, was dit een beurs waar Nederlandse bedrijven in groten getale aanwezig waren. Deelname aan de IDEX kon in 2001, 2003 en 2005 dan ook rekenen op financiële overheidssteun. Het Commissariaat Militaire Productie (CMP) schreef in het plan van aanpak

38 <http://www.nag.aero/Smartsite.shtml?id=59801>, geraadpleegd 1 juli 2009

39 NLR, NLR aanwezig tijdens de FIDAE in Chili, persbericht 10 april 2008

40 Luchtvaartnieuws.nl, Nederlandse luchtvaartindustrie doet goede zaken tijdens FIDAE 2008, 6 april 2008

voor 2001 en 2002: “De meest succesvolle exportprojecten hebben met de VAE plaatsgevonden, potentiële projecten liggen in het verschiet: daarom aanwezigheid verplicht.”⁴¹

Vanaf 2007 was het echter gedaan met deze steun. Er waren toen al een enige jaren geen substantiële wapenexporten naar de VAE meer te noteren geweest. In 2009 namen nog slechts enkele Nederlandse bedrijven deel aan de beurs.⁴² Een trend die overigens net zo makkelijk weer kan keren. Zoals hierboven vermeld, wist Thales Nederland dit jaar een grote order binnen te slepen. Ook Frank Soonieus, marketing- en salesmanager van Imtech, ziet brood in aanwezigheid op de IDEX: “Omdat de orders van de Nederlandse marine de laatste tien jaar steeds minder werden, zijn we nu actief in het Midden-Oosten en Azië.” Ten Cate Advanced Armour is eveneens optimistisch over de afzetmogelijkheden: “De landen rondom de Golf zijn heel interessant voor ons omdat ze in de overgangsfase van de modernisering van hun wapenarsenaal zijn en er daarom veel geld voor over hebben.”⁴³

41 CMP, Plan van aanpak 2001 en 2002, zoals aangehaald in: Martin Broek en Frank Slijper, Explosieve materie – Nederlandse wapenhandel blootgelegd, Papieren Tijger, Breda, 2003

42 http://www.idexuae.ae/exhibiting/exhibitor_list.aspx, geraadpleegd 1 juli 2009

43 Bahram Sadegi, Give war a chance!, De Pers, 4 maart 2009

3. Overheidssteun

Waar Westerse economieën geregeerd worden door het vrije-markt-denken, profiteert de wapenindustrie nog altijd van allerhande staatssteun. Hoewel qua financiële omvang gering, vormt de deelname aan internationale wapenbeurzen daar geen uitzondering op.

Het Ministerie van Economische Zaken schrijft over het belang van deze steun: "Met het oog op de nog immer gesloten en politiek gestuurde internationale defensiematerieelmarkt en het gegeven dat potentiële klanten met name buitenlandse overheden zijn, is de ondersteuning noodzakelijk om het bedrijfsleven in contact te brengen met hun potentiële klanten."⁴⁴ Daarbij is "door de overheid geboden ruggensteun bij exportactiviteiten zoals de defensiebeurzen gecombineerd met een officiële delegatie onder [...] leiding [van de Minister van Economische Zaken] of die van de Staatssecretaris van Defensie een belangrijk instrument om de Nederlandse defensiegerelateerde industrie op buitenlandse markten en beurzen zo goed mogelijk te positioneren."⁴⁵

Elk jaar kan de Nederlandse deelname aan drie beurzen rekenen op specifieke overheidssteun in de vorm van subsidies en een bezoek van een officiële delegatie. Na een peiling onder de aangesloten ondernemingen, maken de NIDV en de overheid gezamenlijk de keuze welke beurzen hiervoor in aanmerking komen. Vaak gaat het om twee grote beurzen, zoals DSEi en Eurosatory, en een meer sectorspecifieke, zoals de maritiem gerichte Exponaval en IMDEX.

Vanuit de overheid speelt het Commissariaat Militaire Productie (CMP), van het Ministerie van Economische Zaken, een leidende rol bij de steun aan de defensieindustrie. Tijdens de uitgekozen beurzen is een permanente vertegenwoordiging van het CMP, Defensie en de NIDV aanwezig op het Nederlandse paviljoen "om contacten te arrangeren met buitenlandse overheidsafnemers en om compensatiemogelijkheden ter plekke te onderzoeken. Verder zullen buitenlandse overheidsdelegaties worden uitgenodigd voor een bezoek aan de Nederlandse stand. Een door EZ gesponsorde "Holland Lounge" staat ter beschikking van de deelnemende bedrijven."⁴⁶

44 Ministerie van Economische Zaken, Verslag overheidssteun op de IMDEX-ASIA 2003 te Singapore, 19 november 2003

45 Ministerie van Economische Zaken, Keuze van de te ondersteunen defensiebeurzen in 2009, nota aan de minister, OI/MP/8199697, 16 december 2008

46 http://www.ez.nl/Onderwerpen/Ruimte_voor_ondernemers/Commissaris_Militaire_Productie/Export_bevordering, geraadpleegd 30 juni 2009

Beurzen met specifieke overheidssteun voor Nederlandse deelname ⁴⁷								
Beurs	Locatie	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ⁴⁸
Defendory	Griekenland		x		x			
DSEi	VK	x		x		x		x
Eurosatory	Frankrijk		x		x		x	
Exponaval	Chili		x		x		x	
IDEX	VAE	x		x				
IMDEX	Singapore	x		x		x		x
Indodefence	Indonesië						x	
LIMA	Maleisië					x		

Deelnemende Nederlandse bedrijven stellen de overheidsondersteuning erg op prijs en kennen er een belangrijke meerwaarde aan toe, met name bij het leggen van contacten met buitenlandse delegaties.⁴⁹ Met een stijgende deelname van MKB-bedrijven aan de grote beurzen, zoals DSEi en Eurosatory, wordt het contact met buitenlandse delegaties wel minder belangrijk, omdat deze bedrijven geen eindproducten aanleveren, maar veelal toeleverancier voor andere bedrijven zijn. Er wordt dan ook bekeken welke rol de overheidsondersteuning kan spelen in het benaderen en interesseren van bedrijven waaraan geleverd kan worden.⁵⁰

Kosten

De steun van Economische Zaken aan de inbreng van Nederlandse bedrijven op internationale defensiebeurzen is van geringe financiële omvang. Jaarlijks is hiervoor ongeveer 150.000 euro beschikbaar. Van dit geld wordt de huur van een aantal vierkante meters beursvloer voor een Holland Lounge betaald op de drie geselecteerde beurzen. Daarnaast zijn er kosten gemoeid met de inrichting en aankleding van deze lounge en enige mate van catering. Meereizende ambtenaren en militairen van Economische Zaken en Defensie declareren op individuele basis hun reis- en verblijfskosten voor de vijf tot zeven beurzen die zij jaarlijks bezoeken.

Het beperkte budget wil niet zeggen dat de steun niet van belang is voor de Nederlandse defensieindustrie. Meer dan in geld krijgt deze vorm in de aanwezigheid van officiële overheidsdelegaties.

⁴⁷ Overzicht verstrekt door CMP (EZ), 5 juni 2009

⁴⁸ Derde beurs moet nog gekozen worden: MAST (Zweden) of MSD (Duitsland)

⁴⁹ Zie bijvoorbeeld: Ministerie van Economische Zaken, Verslag overheidsondersteuning op de IMDEX-ASIA 2003 te Singapore, 19 november 2003

⁵⁰ Commissariaat Militaire Productie (EZ), Verhoging effectiviteit MKB-deelnemers aan internationale defensiebeurzen, 26 februari 2009

Bezoeken van officiële delegaties / functionarissen aan defensiebeurzen (2003-2009)

Jaar	Beurs	Locatie	Delegatie(leider)
2003	IDEX	VAE	NAD/DMO (Defensie)
	DSEi	Verenigd Koninkrijk	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
	IMDEX	Singapore	Plv. bevelhebber zeestrijdkrachten Kelder
2004	Asian Aerosp.	Singapore	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
	ILA	Duitsland	CMP (EZ)
	Eurosatory	Frankrijk	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
	Farnborough	Verenigd Koninkrijk	NAD/DMO (Defensie)
	Defendory	Griekenland	NAD/DMO (Defensie)
	Indo Defence	Indonesië	ambtenaren Def (DM-KM)
	Exponaval	Chili	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
	2005	IDEX	VAE
Paris Airshow		Frankrijk	NAD/DMO (Defensie)
IMDEX		Singapore	Minister van Defensie Kamp
DSEi		Verenigd Koninkrijk	Staatssecretaris van EZ Van Gennip
Dubai Airshow		VAE	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
LIMA		Maleisië	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
2006		Asian Aerosp.	Singapore
	ILA	Duitsland	Minister van Defensie Kamp
	Eurosatory	Frankrijk	Staatssecretaris van EZ Van Gennip
	Defendory	Griekenland	NAD/DMO (Defensie)
	Euronaval	Frankrijk	NAD/DMO (Defensie)
	Indo Defence	Indonesië	NAD/DMO (Defensie)
	Exponaval	Chili	NAD/DMO (Defensie)
	2007	IDEX	VAE
IMDEX		Singapore	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
Paris Airshow		Frankrijk	CMP (EZ) en ambtenaren Defensie
DSEi		Verenigd Koninkrijk	Minister van EZ Van der Hoeven
LIMA		Maleisië	Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap
2008		Singapore Air.	Singapore
	FIDAE	Chili	Staatssecretaris van Defensie De Vries
	Eurosatory	Frankrijk	Staatssecretaris van Defensie De Vries
	Indodefence	Indonesië	Staatssecretaris van Defensie De Vries

Bezoeken van officiële delegaties / functionarissen aan defensiebeurzen (2003-2009)

	Exponaval	Chili	Commandant der Zeestrijdkrachten (Defensie)
2009	IMDEX	Singapore	Staatssecretaris van Defensie De Vries
	DSEi	Verenigd Koninkrijk	Staatssecretaris van Defensie De Vries

Bron tabel vorige pagina: overzicht verstrekt door CMP, juni 2009

NAD - National Armaments Director, DMO – Defensie Materieel Organisatie

Delegaties

Ondersteuning van de Nederlandse deelname aan militaire beurzen door een officiële overheidsdelegatie, op ministerieel of hoog ambtelijk of militair niveau, maakt een bezoekje aan het Holland Paviljoen voor andere beursdeelnemers een stuk aantrekkelijker. Dit geldt met name voor officiële delegaties uit andere landen. Een delegatie op het niveau van een bewindspersoon legt nogal wat gewicht in de schaal, zo blijkt uit de teleurgestelde reactie van het CMP toen Staatssecretaris van Defensie Van der Knaap ondanks eerdere toezeggingen toch de IDEX in 2003 niet kan bezoeken. Dit heeft “ontegenzeggelijk een negatieve uitwerking [...] op de kansen van het Nederlandse bedrijfsleven om zaken te doen in de Arabische wereld.”⁵¹

Staatssecretaris De Vries van Defensie schrijft over zijn bezoek aan de IMDEX in Singapore, mei 2009: “Het nut van mijn aanwezigheid in Singapore werd bepaald door het ondersteunen van de Nederlandse defensie-industrie, zoals bijvoorbeeld Schelde-Damen en Imtech. Dat betekent onder andere het ondersteunen van contacten met Maleisië en Indonesië ten behoeve van nieuwe orders.”⁵²

De Vries is een enthousiaste bezoeker van defensiebeurzen. Waar zijn voorganger, partijgenoot Van der Knaap, in vijf jaar tijd negen beurzen aandoet, staat de teller van De Vries in minder dan twee jaar al op vijf. In dat opzicht lijkt hij een goede opvolger voor Gmelich Meijling, die zich als staatssecretaris van Defensie (1994-1998) een ware koopman voor de defensieindustrie toonde. Om de Nederlandse deelname aan de IDEX-beurs van 1997 in de Verenigde Arabische Emiraten op te luisteren, rukt hij werkelijk alles uit de kast. Een nieuw soort tulp wordt vernoemd naar de zoon van de chef-defensiestaf van deze Golfstaat, diens vrouw krijgt een gigantisch bloemstuk thuisbezorgd en de marinierskapel wordt speciaal voor de beurs overgevlogen. Niks bijzonders volgens Gmelich Meijling: “Ach, (...) ik leen me voor deze goede kansen voor Nederland en heb er nog plezier in ook.”⁵³

Het is opvallend dat Defensie vaak het voortouw heeft in Nederlandse overheidsdelegaties op wapenbeurzen, waar de exportondersteuning voor de

51 Ministerie van Economische Zaken, verslag bezoek IDEX, memo, O/B/MP/3005117, 27 maart 2003

52 Jack de Vries, Singapore als voorbeeld, 18 mei 2009, weblog op website Ministerie van Defensie

53 Willebrord Nieuwenhuis, Oranje tulpen in strijd om fregattenorder, NRC Handelsblad, 18 maart 1997

wapenindustrie in eerste instantie een aangelegenheid is voor Economische Zaken.

De Indo Defence in Indonesië wordt in 2004 bezocht door een delegatie onder leiding van de National Armaments Director van de Defensie Materieel Organisatie. Op dat moment is tegen Indonesië een Amerikaans wapenembargo van kracht. De Indonesische krijgsmacht is naarstig op zoek naar alternatieve leveranciers. In de woorden van een medewerker van het Indonesische ministerie van Defensie: "Het is goed dat we betere partners voor het ontwikkelen van onze defensiesystemen kunnen vinden."⁵⁴ Nederland heeft eerder dat jaar al van die kans geprofiteerd: scheepsbouwer De Schelde sluit, na een door de Koninklijke Marine gesteunde lobby, een contract met Indonesië voor de levering van in totaal vier korvetten.

Marineschepen

De Nederlandse deelname aan (maritieme) defensiebeurzen wordt soms opgeluisterd met de komst van een marineschip. Tot een paar jaar terug worden die zelfs buiten beurzen ingezet om de Nederlandse wapenexport te promoten.

Heel bijzonder is in dat opzicht de vier maanden durende promotiereis "Fairwind 2000", een gezamenlijk initiatief van de Nederlandse en de Belgische marine en de Economische Voorlichtings Dienst (EVD) om de defensieindustrie onder de aandacht te brengen van potentiële afnemers in Oost- en Zuidoost-Azië. Bedrijven mogen aan boord van de marineschepen presentaties geven. Door ondermeer RDM, Thales Nederland, De Schelde en Van Halteren wordt dankbaar van deze mogelijkheid gebruik gemaakt.⁵⁵

De laatste jaren zijn dergelijke reizen niet meer georganiseerd. Ook bezoeken van marineschepen aan wapenbeurzen komen minder voor. Dit hangt ondermeer samen met de toegenomen inzet van deze schepen in combinatie met inkrimping van de marinevloot.

In 2009 doen Nederlandse schepen desondanks twee beurzen aan. Hr. Ms. Johan de Witt bezoekt in juni de International Maritime Defence Show (IMDS) in Sint-Petersburg, een grote maritieme defensiebeurs. Het schip wordt vooral bezocht door vertegenwoordigers van de Russische autoriteiten en marine.⁵⁶ Er zijn overigens slechts drie Nederlandse bedrijven aanwezig op de beurs: ABS Hydromarine, MAFO Naval Closures en Thales Nederland.⁵⁷

Met name Thales is druk bezig de contacten op maritiem gebied met, het voorheen op de defensiemarkt tamelijk gesloten, Rusland en de Russische

54 http://www.accesmylibrary.com/coms2/summary_0286-5235705_ITM, geraadpleegd 23 juni 2009

55 Tweede Kamer, Beantwoording Kamervragen Van Bommel (SP) over samenwerking tussen Economische Zaken en de Koninklijke Marine, 1247, 22 maart 2000

56 Defensiekrant, Hr. Ms. Johan de Witt publiekstrekker in St. Petersburg, 2 juli 2009

57 <http://www.navalshow.ru/eng/exhibitors/>

defensie-industrie te intensiveren.⁵⁸ Het is echter De Schelde, niet met een stand op de beurs aanwezig, dat het meest profiteert van het bezoek van de Johan de Witt. In juni schreven de Russische autoriteiten Defensie-minister Van Middelkoop al over hun interesse in transportschepen.⁵⁹ Tijdens de IMDS wordt voor het eerst gesproken over een mogelijke order voor vier schepen voor de Russische marine.⁶⁰ De Franse scheepsbouwer DCNS is ook nog in de race voor dit contract en lijkt voorlopig de beste papieren te hebben. Een derde gegadigde is Navantia uit Spanje.⁶¹

Admiraal Vysotski, opperbevelhebber van de Russische marine, staat in ieder geval te springen om nieuwe transportschepen die snel inzetbaar zijn in oorlogssituaties: "Tijdens de gebeurtenissen van augustus 2008 [toen Rusland een korte oorlog uitvocht met Georgië] had zo'n schip het de Russische Zwartevloot mogelijk gemaakt z'n missie binnen 40 minuten te voltooien in plaats van in 26 uur."⁶²

Tijdens de DSEi in Londen is de Hr. Ms. Luymes aanwezig, een hydrografisch opnemingsvaartuig. Dit schip kan worden gebruikt voor bijvoorbeeld rondleidingen en als platform voor representaties.⁶³ Het is daarmee het enig aanwezige buitenlandse marineschip, naast twee schepen van de Britse marine.⁶⁴

58 Guy Anderson, Rosoboronexport and Thales agree closer naval ties, Jane's Defence Weekly, 8 July 2009; Thales, Thales Naval Division participates in International Maritime Defence Show in St. Petersburg, Russia, Flash, no. 150, November 2005

59 Menno Steketee, Russia looks to Dutch yard for amphibious ships, Jane's Defence Weekly, 9 September 2009

60 Ondine van der Vleuten, Damen kandidaat voor order transportschepen, BN De Stem, 31 augustus 2009; Menno Steketee, Rusland wil Nederlandse marineschepen, NRC Handelsblad, 2 september 2009

61 Interfax Russia, Тендер на закупку для ВМФ России вертолетоносца планируется объявить до конца года, 15 september 2009

62 AFP, Russian Navy chief: helo carrier search could expand, 11 September 2009

63 Ministerie van Defensie, email over bezoek Luymes, 2 maart 2009

64 <http://www.dsei.co.uk/visitors/features/NavalVessels.aspx>, geraadpleegd 26 augustus 2009

4. Stichting Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid (NIDV)

De NIDV is de koepelorganisatie van de Nederlandse defensie- en veiligheidsindustrie. Er zijn ongeveer 290 bedrijven bij aangesloten.⁶⁵ Het gaat niet alleen om wapenproducenten, maar om een breed spectrum van bedrijven die zich (deels) op de defensiemarkt richten. Dit loopt uiteen van consultancy via IT- en telecombedrijven naar producenten van voertuigen.

De kerntaak van de NIDV is lobby ten bate van de defensieindustrie, zowel nationaal als internationaal: "De NIDV bevordert een optimale inschakeling van de Nederlandse industrie bij opdrachten van het Ministerie van Defensie. De NIDV zoekt niet alleen in Nederland naar goede zakelijke mogelijkheden, maar ook daarbuiten. We spreken dan over de markt die ontstaat door samenwerking tussen overheden en de markt die voortvloeit uit compensatieovereenkomsten. De Nederlandse defensiemarkt is goed voor jaarlijks 2 miljard euro."⁶⁶

De NIDV is de voortzetting van de NIID (Nederlandse Industriële Inschakeling Defensieopdrachten). De nieuwe naam geeft aan dat de focus in de loop van de tijd verbreed is van (militaire) 'defensie' naar 'veiligheid' in brede zin. Deze ontwikkeling haakt aan bij de tendens van privatisering en uitbesteding van traditionele overheidstaken, waardoor de defensiemarkt voor een breder scala aan bedrijven toegankelijk wordt.

65 Deelnemerslijst op website NIDV, stand van zaken juni 2009

66 <http://www.nidv.eu/content.aspx?i=250>, geraadpleegd 3 juni 2009

Activiteiten

De lobbywerkzaamheden van de NIDV krijgen vorm in een aantal activiteiten:

- ondersteuning van de deelnemers bij marketinginspanningen;
- bemiddeling tussen compensatieplichtige buitenlandse bedrijven en Nederlandse bedrijven, in afstemming met Economische Zaken;
- begeleiden van met name het MKB bij het leggen van contacten met (inter)nationale uitbesteders;
- functioneren als kenniscentrum;
- organiseren van themabijeenkomsten en een jaarlijks symposium, met beurs;
- bijhouden van een website;
- uitgeven van een kwartaalblad, het NIDV Magazine.

De NIDV treedt op als intermediair tussen overheid, politiek en bedrijfsleven. Daarvoor onderhoudt het nauw contact met de krijgsmacht en met Kamerleden.⁶⁷

Onder de NIDV zijn een aantal platforms actief die zich richten op specifieke aspecten van de defensiemarkt. De bekendste hiervan is de NIFARP, de koepel van bedrijven die betrokken zijn bij de ontwikkeling van de Joint Strike Fighter of proberen orders in dit kader binnen te halen.

Politiek-militair-industriële draaideur

Een aanzienlijk deel van bestuur en staf van de NIDV is afkomstig uit de politiek en van het Ministerie van Defensie. Zo is oud-staatssecretaris van Defensie Jan Gmelich Meijling (VVD) sinds maart 2005 bestuursvoorzitter van de NIDV. In zijn periode als staatssecretaris (1994-1998) stond Gmelich Meijling al bekend als een succesvol handelsreiziger waar het ging om de verkoop van afgestoten defensiemateriaal aan het buitenland. Bij frequente bezoeken aan buitenlandse wapenbeurzen zet hij zich daarnaast in voor de promotie van de Nederlandse defensieindustrie. Na zijn vertrek uit Den Haag continueert hij deze rol door te gaan werken als lobbyist voor ondermeer Thales Nederland en de Israëliëse wapenproducent Rafael.⁶⁸

De rest van het NIDV-bestuur bestaat uit vertegenwoordigers van een aantal van de deelnemende bedrijven.

Directeur van het NIDV-bureau is Cent van Vliet. Hij was eerder ondermeer directeur van de Defensie Pijpleiding Organisatie, woordvoerder van de staatssecretaris van Defensie, lid van de Permanente Vertegenwoordiging van Nederland bij de NAVO en verantwoordelijke voor grote materieelprojecten

⁶⁷ <http://www.nidv.nl>, geraadpleegd juni 2009

⁶⁸ Trouw, Lobby Gmelich Meijling voor raket valt verkeerd, 5 november 1999; Ewoud Nysingh, Joviaal lobbyen voor wapentuig, Volkskrant, 6 november 1999

bij het Ministerie van Defensie.⁶⁹

Vrijwel alle leden van het NIDV-supportteam hebben een defensie-achtergrond. Alleen Arie Schild, adviseur simulatie en training, is afkomstig uit de luchtvaartindustrie.

Ernst van Hoek, adviseur buitenland binnen het NIDV-supportteam, was werkzaam bij Defensie (directeur R&D) en bij de NAVO.⁷⁰

Oud-LPF-leider Mat Herben, voor zijn politieke loopbaan ondermeer werkzaam als voorlichter bij Defensie, is Senior Adviseur nationale veiligheid en eindredacteur van het NIDV-magazine.

De personele draaideur tussen politiek/defensie en wapenindustrie is overigens niet voorbehouden aan de NIDV. Zo werd voormalig Commandant der Strijdkrachten Dick Berlijn vrijwel direct na zijn pensionering bij defensie door Thales als commissaris aangetrokken. De SP stelde hierover Kamervragen. Staatssecretaris De Vries gaf aan dat Berlijn vrij was in de keuze van zijn werk, maar conform interne richtlijnen in zijn nieuwe functie twee jaar lang niet als formele gesprekspartner door Defensie geaccepteerd zou worden.⁷¹ Een regel die overigens wel voor ambtenaren, maar niet voor ex-bewindslieden geldt.⁷²

Ex-vice-admiraal Jan Willem Kelder werd lid van de Raad van Bestuur van TNO. En de gepensioneerde bevelhebber der luchtmacht Luitenant-Generaal D. Starink is in 2009 voorzitter van de Netherlands Aerospace Group (NAG). Henk van Hoof, ex-staatssecretaris van Defensie (1998-2002), was korte tijd lobbyist op het JSF-project, totdat hij staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid werd.⁷³ Hij werd opgevolgd door partijgenoot Benk Korthals, die in 2002 enkele maanden minister van Defensie was.⁷⁴

Admiraal Klaver tenslotte, die als bevelhebber van de marine een brief aan zijn Indonesische collega's schreef om korvetten van De Schelde aan te prijzen, nam na zijn pensionering plaats in de Raad van Commissarissen van Thales. Dit bedrijf pikte een flinke graan mee van de order voor De Schelde, door het leveren van radar-, communicatie- en commando-apparatuur.⁷⁵

69 <http://www.niid.nl/UI/PrintArticle.aspx?i=10>

70 US Department of Defense, NATO consolidates research and technology boards, press release, 23 December 1996

71 Tweede Kamer, Beantwoording vragen van het lid Van Velzen (SP) over de werkzaamheden van oud-commandant der strijdkrachten Berlijn bij Thales, 2326, 15 april 2009

72 NRC Handelsblad, De Vries: Gedragscode ex-ministers is overbodig, 6 juli 2000

73 Thales, Dick Berlijn in Supervisory Board of Thales Nederland, press release, 5 January 2009; Regering, Benoeming TNO, persbericht, 16 januari 2009; <http://www.nag.aero/smartsite.shtml?id=54239>; NIID Nieuwsbulletin, NIFARP, december 2004

74 Regering, Korthals zet zich in voor orders bij JSF-programma, nieuwsbericht, 22 september 2004

75 <http://www.stopwapenhandel.org/projecten/Indonesie/achtergrond/weaponsystems.html>

Symposium

Elk najaar (doorgaans in november) organiseert de NIDV een symposium en 'tentoonstelling'. Dit is een belangrijk evenement voor de defensieindustrie: "Op het indrukwekkende promoplein etaleert de industrie haar nieuwste producten en diensten. Ieder jaar weer worden overheden en bedrijven succesvol met elkaar in contact gebracht. Dit event is dan ook met recht de unieke ontmoetingsplaats voor iedereen die in de sectoren defensie en veiligheid actief is."⁷⁶

De bijeenkomst is bedoeld voor de Nederlandse defensiemarkt, maar de beurs herbergt inmiddels ook stands van grote internationale wapenproducenten, die leveren aan Defensie of kandidaat-leverancier zijn.⁷⁷

Handel, daar draait het om bij deze beurs, zo begreep ook een enthousiaste burgemeester Opstelten in 2008 bij de eerste editie in Rotterdam: "Bovendien bieden Rotterdam en Ahoy' u een uitstekend podium om elkaar te ontmoeten, om informatie uit te wisselen, en om zaken te doen. Want daar gaat het uiteindelijk om. Zaken doen! Dat snappen we in Rotterdam maar al te goed!"⁷⁸

In 2007 tekenen De Schelde en Defensie het contract voor de bouw van vier nieuwe patrouilleschepen tijdens de NIDV-beurs, zo wordt nota bene voor het eerst vernomen op een andere beurs, de DSEi in Londen.⁷⁹

De beurs wordt in 2008 door zo'n 2000 personen bezocht. Een eigen sfeerreportage van de NIDV verhaalt lyrisch ("er viel meer te genieten op het gebied van materieel") over al de te bewonderen speeltjes en hun ongekende mogelijkheden. En passant wordt ook het seksistische karakter van de defensiewereld weer eens bevestigd: "Wie 's morgens rond half tien het tentoonstellingscomplex betrad, werd direct verrast door een alleraardigst initiatief van Pon Holdings: pal achter de toegangsdeuren stond een in camouflagekleuren gespoten Porsche, geflankeerd door twee in uniform gestoken modellen."⁸⁰

Toespraken

Naast de beurs wordt de dag gevuld met een symposium, bestaande uit een aantal toespraken. Vaste spreker is de staatssecretaris van Defensie. Zijn speech geeft een indicatie van de stand van zaken in de verhouding tussen overheid en defensieindustrie. In 2007 toont toenmalig staatssecretaris Van der Knaap zich opvallend kritisch op dit vlak. Hij vindt dat de industrie meer de belangen van de overheid in het oog moet houden: "Beter nadenken over het

76 NIDV, Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid, folder, Den Haag, zj

77 NIDV, Press briefing for OEM's & country delegations, June 2008

78 Ivo Opstelten, 'Tijd van hokjesgeest is voorbij', toespraak bij NIDV-symposium, 6 november 2008

79 Joris Janssen Lok, DSEi – Dutch OPV order could be signed in November, 12 September 2007, posted on Ares, defence technology blog at www.aviationweek.com

80 Bert van Elk, Jubileumeditie NIDV-jaarcongres afwisselend en geslaagd, NIDV-magazine, nr. 4, december 2008

moment waarop een overheidsopdracht het meest nuttig is, vormt de eerste manier waarop de industrie rekening kan houden met de overheid. Een tweede manier waarop de industrie beter rekening kan houden met Defensie is: luisteren naar de klant.”⁸¹

Volgens Van der Knaap is er een situatie ontstaan waarin sprake was van teveel eenrichtingsverkeer in de ondersteuning die de industrie ontving van de overheid. Zijn irritatie is voor een groot deel terug te voeren op de aanschaf van vier patrouilleschepen voor de marine. Defensie vindt deze aanschaf eigenlijk niet nodig, maar gaat onder druk van de Kamer overstag. “De industrie weet de weg naar het parlement goed te vinden”, aldus Van der Knaap. En waar de Kamer voorgespiegeld wordt dat de extra order van Defensie absoluut noodzakelijk is om de industrie overeind te houden, staan de zaken er enige tijd later een stuk anders voor: “De orderboeken van de scheepswerven puilen uit en de prijsstijgingen zijn niet gering. Dat heeft Defensie dus geweten. We hebben keihard moeten onderhandelen om de prijs van de vaartuigen enigszins in de buurt van het budget te krijgen.”⁸²

Van der Knaap's opvolger, De Vries, houdt een jaar later vooral een lofzang op de mogelijkheden die Defensie biedt aan de industrie in het kader van de eerder uitgebrachte Defensie Industrie Strategie, een gezamenlijk beleidsdocument met Economische Zaken. Over problematische dossiers als de genoemde patrouilleschepen en de JSF business case doet hij opmerkelijk luchthartig. “Ik hoop dat ik heb aangetoond dat Defensie de vaderlandse defensie-industrie serieus neemt. Dat is niet alleen voor Defensie van belang, maar ook voor Nederland van belang”, aldus De Vries.⁸³ Dat de belangen van de defensie-industrie minder parallel lopen met die van de talloze wereldburgers die geconfronteerd worden met de vernietigende werking van de producten uit deze industrie blijft onvermeld.

81 Cees van der Knaap, Defensie neemt touwtjes strakker in handen, toespraak NIDV-symposium, 13 oktober 2007

82 Idem

83 Jack de Vries, Industrie is voor Defensie en voor Nederland belangrijk, toespraak NIDV-symposium, 6 november 2008

Recente publicaties van de Campagne tegen Wapenhandel

- Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2008. November 2009
- **Potentially powerful; The European Defence Agency at five years.** Mei 2009, uitgave ism Transnational Institute
- **Tussenhandelaren en wapenmakelaars,** Mei 2009
- **Licentieproductie van wapens – gebrekkige controle** Maart 2009
- Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2007** December 2008
- Wapenexport en duurzame ontwikkeling** November 2008, reader ism Evert Vermeer Stichting
- From Venus to Mars: the European Union’s steps towards the militarisation of space** November 2008, uitgave ism Transnational Institute
- Wapenexport en duurzame ontwikkeling** Oktober 2008
- Fregatten voor Marokko** Juli 2008
- Good Conduct? Ten Years of the EU Code of Conduct on Arms Exports** Juni 2008, onderzoeksbijdrage rapport Saferworld
- Joint Strike Fighter, de race is nog niet gelopen** Juni 2008, onderzoeksdossier ism Vredesmagazine
- Pensioenfondsen in de Wapenindustrie - een tussenstand** Mei 2008
- Tien keer nee tegen de JSF** Mei 2008
- Europese interne markt voor militaire goederen** Februari 2008, policy paper
- The devil is in the detail** Februari 2008, rapport over clustermunities in opdracht van IKV/PaxChristi

Zonder donateurs geen Campagne tegen Wapenhandel

**Steun ons met een gift op rekening 39 04 07 380
t.n.v. Campagne tegen Wapenhandel, Amsterdam**